

гривень. З метою проведення перевірки та встановлення осіб, винних у заподіянні збитків Державному бюджету України внаслідок виконання рішень ЄСПЛ, Міністерством подано 450 заяв до Генеральної прокуратури України».

Отже, відповідно до Закону та наказу Міністерство юстиції України звертається з позовами до суду та заявами до Генеральної прокуратури України щодо осіб, з вини яких Європейським судом було прийнято рішення проти України. Суди в більшості випадків задовольняють ці позови, але за весь час (2006–2013 рр.) стягнуто лише 148 510,06 грн. Що не може бути порівняно з тими мільйонними збитками, які зазнає Державний бюджет, а отже платники податків.

Таким чином, зазначена статистка ілюструє, що причиною невтішної для України ситуації в Європейському суді з прав людини є те, що особи, винні в порушенні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та заподіянні збитків бюджету, не несуть належної відповідальності. Не виконуються в повному обсязі задекларовані в Законі України регресні виплати Державному бюджету. Порушення Україною Конвенції оплачуються з Державного бюджету України, тобто фактично за рахунок платників податків.

Враховуючи вищезазначене – мої пропозиції удосконалення законодавчих норм

щодо відповідальності осіб, з вини яких ЄСПЛ було прийнято рішення проти держави Україна:

- введення автоматичного звільнення посадової особи, з вини якої Європейським судом було прийнято рішення проти України, з заборону на зайняття таких посад по-життєво
- введення автоматичного порушення кримінального провадження щодо осіб, з вини яких Європейським судом було прийнято рішення проти України, та його подальшого жорсткого контролю з боку Генеральної прокуратури України
- встановлення відповідальності для посадових осіб Міністерства юстиції України за порушення вимог, встановлених ч. 5 ст. 9 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»
- забезпечення реалізації матеріальної відповідальності в процесі виконавчого провадження, зокрема, розширення бази об'єктів стягнення в примусовому порядку для відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відповідного відшкодування за рішеннями ЄСПЛ.

О.І. ПОТИЛЬЧАК,
суддя Верховного Суду України

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У РІШЕННЯХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Обов'язковою умовою реформування правової системи в Україні є удосконалення механізму реалізації конституційного принципу верховенства права як гарантії демократичного розвитку.

Основні засади судочинства, встановлені ч. 2 ст. 129 Конституції України, доповнюють основоположний принцип верховенства права, який визнається і діє в Україні відповідно до ст. 8 Основного Закону. Ця норма є

визначальною у системі державної політики щодо захисту прав та свобод людини і громадянина.

Крім того, співвіднесення принципу верховенства права з пріоритетністю фундаментальних і невід’ємних прав людини засвідчує Загальна декларація прав людини від 1948 року – «...надзвичайно важливо, щоб права людини були захищені верховенством права».

Верховенство права, у свою чергу, Конституційний Суд України у рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп визначає як панування права у суспільстві, що вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Відповідно до Європейської конвенції про захист прав і свобод людини і громадянина основою права, передбаченого ст. 6 Конвенції є принцип верховенства права – визнання найвищою цінністю прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина, серед яких особливе місце відведено праву на доступ до неупередженого, безстороннього суду, розгляд справи у розумний строк та винесення справедливого рішення у справі.

Саме у цьому контексті на судову владу як гаранта дотримання та забезпечення належного захисту законних інтересів, відновлення порушених прав людини і покладено завдання ефективної реалізації конституційних прав.

Принцип верховенства права неодмінно і безпосередньо пов’язаний із регламентованим правом на справедливий судовий розгляд відповідно до належної правової процедури, що утверджує роль незалежних і неупереджених судів у забезпеченні захисту й гарантії здійснення прав та законних інтересів. Отже, «...справжня незалежність судової влади починається із застосування у процесі судочинства принципу верховенства права...»¹.

Правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав і законних ін-

тересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права визначені у Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, ст. 6 Закону України встановлено, що суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України, забезпечуючи при цьому верховенство права.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 судова діяльність, ґрунтуючись на принципі верховенства права, має бути спрямована на захист конституційних прав і свобод від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного та якісного розгляду конкретних справ.

Особливу роль у здійсненні такого механізму відведено Верховному Суду України як найвищому судовому органу в системі судів загальної юрисдикції, чії повноваження визначено ст. 30 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у тому числі й стосовно перегляду справ з підстав неоднакового застосування норм матеріального права судами касаційної інстанції. У 2012 році Верховним Судом України з таких підстав було переглянуто 769 справ. Зауважимо, що із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» процесуальні кодекси було доповнено статтями щодо обов’язковості судових рішень Верховного Суду України – ці рішення є обов’язковими для всіх суб’єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов’язані привести свою судову практику у відповідність із рішеннями Верховного Суду України. Ще пунктом 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року № 14 було встановлено, що рішення суду як найважливіший акт правосуддя покликане забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та дотримання проголошеного Основним Законом принципу верховенства права. Це свідчить про особливий статус та визначальний характер рішень Верховного Суду України для всієї системи правосуддя, оскільки охорона і гарантування прав людини, зокрема права на справедливий суд, є прерогативою діяльності найвищого судового органу України.

¹ Стефанюк В.С. Судовий адміністративний процес: монографія. – Харків: Консум, 2003. – 31 с.

Про виняткову важливість ролі Верховного Суду України свідчить і покладене на нього завдання із забезпечення єдності судової практики, однакового застосування судами законодавства України, впровадження результатів розгляду справ Європейським судом з прав людини у вітчизняне судочинство.

Зважаючи на викладене, слід констатувати, що внесення змін до процесуального законодавства стосовно обсягу повноважень найвищого судового органу істотно поліпшить якість правосуддя, сприятиме утвердженню самостійності та незалежності суддів, підвищенню ефективності судового захисту прав і свобод людини і громадянина, рівня довіри населення до судової системи.

Вкрай актуальним на сьогодні є питання законодавчого закріплення права Верховного Суду України самостійно ухвалювати

рішення про допуск до розгляду справ із підстав неоднакового застосування норм як матеріального, так і процесуального права, а також з перегляду справ у зв'язку з рішенням міжнародної судової установи. При розгляді таких справ Верховний Суд України повинен мати повноваження винести остаточне рішення по суті розгляду справи.

Звичайно, такі зміни спрямовані на утвердження верховенства права при застосуванні положень законодавства та прийняття справедливих і неупереджених судових рішень, що забезпечить стабільність судової системи в цілому.

Принцип верховенства права є одним із основних елементів захисту прав людини, його зміст пов'язаний із визначальною роллю незалежних і неупереджених судів, що діють у рамках правової системи.

Т.І. ФУЛЕЙ,

*кандидат юридичних наук
(Національна школа суддів України)*

ЗНАЧЕННЯ АВТОНОМНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ратифікувавши на підставі Закону України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї (далі – Конвенція), Україна не лише визнала їх частиною національного законодавства України відповідно до ст. 9 Конституції України, однак також визнала «обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції» [1].

Таким чином, для національної правової системи стало актуальним дослідження т.зв. «автономного тлумачення» того чи іншого поняття (та терміну як імені предмету (явища) з відтінком спеціального (наукового)

його значення [2]), що використовується у Конвенції чи протоколах до неї.

Як відомо, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд) тлумачить терміни, що використовуються у Конвенції, «автономно»: це означає, що він не вважає обов'язковим для себе те значення, яке певний термін має в рамках правової системи певної держави-члена Ради Європи, що є стороною Конвенції. Зокрема, деякі обмеження у захисті права, які постають з розуміння сфери застосування цього права у державі-члені, не є застосовними до гарантованих Конвенцією прав [3].

У своєму виступі я маю за мету навести кілька найбільш показових прикладів автономного тлумачення ЄСПЛ, зокрема, по-